

Tarih Dergisi

Turkish Journal of History

Araştırma Makalesi | Research Article

Açık Erişim | Open Access

Kırım'da Rusya'nın İdare Politikası (1783-1802)

Russia's Administrative Policy in Crimea (1783-1802)

Hayri ÇAPRAZ¹

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Isparta, Türkiye

Öz

Bu çalışma Rusya İmparatorluğu'nun Kırım Hanlığı'nı 1783 yılında ilhak etmesinden sonra, bölgede kurduğu taşra yönetim birimlerinden biri olan "Oblast" idare yapısını ele almaktadır. Çalışmanın kronolojik kapsamı 1783-1802 yıllarını içermektedir. Bu çerçevede içinde, Rusya'nın Kırım'da uyguladığı "Kırım Yerel Hükümeti", "Tavrida Oblastı", "Akmescit ve Perekop Uyezdligi" ve son olarak "Tavrida Guberniyası" adını alan idare biçimlerinden oblast idare biçimini neden tercih ettiğine açıklık getirmektedir. Oblast idaresinin kuruluşunda Kırım beylerinin, mirzalarının ve din adamlarının nasıl konumlandığı hakkında bilgi vermektedir. Kırım'da oblast idaresi döneminde Rusya'nın yönetim için yaptığı uygulamaları ve bunların sonuçlarına değinmektedir.

Abstract

This study examines the "Oblast" administrative structure, one of the provincial administrative units established in the region after the Russian Empire annexed the Crimean Khanate in 1783. The study's chronological scope covers the years 1783-1802. Within this framework, it clarifies why Russia chose the oblast form of administration over the "Crimean Local Government," "Tavrida Oblast," "Akmescit and Perekop Uyezd," and finally "Tavrida Governorate." It provides information on the positioning of Crimean beys, mirzas, and clergy during the establishment of the oblast administration. It also examines Russia's administrative practices during the period of oblast administration in Crimea and their consequences.

Anahtar Kelimeler

Kırım • Tavrida Oblastı • G.A. Potemkin • Rusya • İdare

Keywords

Crimea • Tavrida Oblast • G.A. Potemkin • Russia • Administration

“ Atıf | Citation: ÇAPRAZ, Hayri. "Russia's Administrative Policy in Crimea (1783-1802)." *Tarih Dergisi-Turkish Journal of History* Kırım Özel Sayısı (2026): 79-96. <https://doi.org/10.26650/iutd.1792731>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2026. ÇAPRAZ, H.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Hayri ÇAPRAZ hayricapraz@sdu.edu.tr

Extended Summary

This study examines the administrative structure of the “Oblast,” one of the provincial administrative units established in the region after the Russian Empire annexed the Crimean Khanate. Covering the Oblast administration and the subsequent brief “uyezd” period (1783-1802), this study reveals how the Crimean Khanate, a distinctive state structure north of the Black Sea, transformed into an ordinary province of the Russian Empire. After incorporating Crimea into the empire, Russia first established a short-lived “Transitional Government” in the region and later opted for the establishment of an “oblast” administration.

The term “oblast” can be defined as “Special Provincial Administration.” Within the Russian Empire, an “oblast” was one of several forms of administration, including “kray” (extended administrative region), “general gubernatorstvo” (general governorship), and “guberniya” (province). Oblast administration was a form of government implemented in areas where local characteristics differed from the rest of the empire, where local influence was strong, or where restructuring was necessary. These were administrations where a military presence was felt. In such administrations, the imperial central government found the opportunity to more effectively implement its policies through its local representatives. Indeed, it is noteworthy that this practice was favored after the occupations and annexations in the Caucasus, Crimea, and Turkestan. In the last quarter of the 18th century and the 19th century, administrators (civilian and military) in oblast administrations wielded the power of central institutions in their regions more effectively than did administrators in other provinces. This research attributes the choice of oblast administration to five factors:

1. Subjecting Crimea, which had been conscious of independent or autonomous existence for centuries and had clans based on their own political cultures, to a Petersburg-centered hierarchy.
2. Permanently settling masses (nobles and krepostniye – dependents of the nobility – “serfs”) in this new region to compensate for the massive population loss experienced in the region after the annexation.
3. Third, due to the lack of a sufficient administrative cadre in the newly conquered region, ensuring administrative structuring and staffing under the shadow of military forces.
4. Carefully monitoring the relations of the Crimean people with the Ottoman Empire, with which they had cultural and historical ties.
5. Fifth, transforming the newly conquered regions along the Black Sea coast, including Crimea, into logistical centers for future military or economic activities.

The process of establishing the Crimean Oblast administration was the longest among the 48 provinces restructured under the 1775 provincial reform. It lasted approximately three years (1784-1787). This was primarily due to the inadequacy of administrative staff and the unique structure of the region.

Grigori Aleksandrovich Potemkin played a major role in establishing and implementing the Crimean Oblast administration (1784-1796). After his death (1791), Platon Zubov continued the oblast administration with similar practices. The borders of Tavrida Oblast, established on February 2, 1784, encompassed the Crimean Peninsula, the area between the Perekop and Yekaterinoslav counties, and the island of Taman. G.A. Potemkin was given the authority to determine the boundaries of the oblast's cities. Tavrida Oblast was divided into seven uyezds (formerly known as kazas-kamıkamı). The names of the cities that served as uyezd centers were changed. The first central city of the oblast administration was Karasubazar (Belogorsk). Shortly thereafter, Simferopol, renamed Simmescit, was established as the central city. Thus, seven uyezds emerged: Simferopol, Yevpatoriya (Gözleve), Perekop, Dneprovsk, Melitopolsk, Levkopol (Old Crimea), and Fanagorsk. The Kuban Oblast region east of the Sea of Azov was transferred to the Caucasus Governorate. In the new administrative planning, city administrations were designated as uyezds, not district governorships.

Uyezd institutions would be similar to those in other governorates of the Russian Empire. Institutions would be established based on population needs. In the uyezds, issues of inheritance and daily life, as well as disputes among the Crimean indigenous people, would be resolved according to their own legal councils. Decisions would be approved by Russian authorities. However, if the parties could not reach an agreement or if one of the parties was dissatisfied with the court's decision, the cases would be resolved according to Russian law.

When the oblast administration was restructured, full control of the region's budget was given to G.A. Potemkin. Potemkin was granted the authority to manage the budgets of the Tavrida Oblast and the Yekatenoslav Namestnikate independently of the central administration. With this authority, he would renovate cities, develop roads, bridges, and other public areas, and open factories. Platon Zubov, who became Governor-General after Potemkin, exercised similar authority. Both, in turn, were granted

extensive authority as “favorites” of Catherine II. Paul I, who succeeded Catherine II, took these powers and placed the budget under central control.

One of the main problems in establishing the Oblast Administration was the lack of personnel. Therefore, individuals who had served in the state during the Crimean Khanate but were not hostile to Russia were utilized. Those who did not oppose Russia's presence in the region were, on the one hand, incorporated into the state administration system and, on the other, granted the same rights as Russian nobles. During the Crimean Khanate, prominent bureaucratic or social figures in society, holding titles such as bey and mirza, acquired the rights of the Russian dvoryan class. In 1787, Crimean beys and mirzas began electing their own representatives to be named in the administration. This practice was similar to the dvoryan representative election practiced in the governorates of the Russian Empire.

The oblast administration exempted the Crimean Tatar population from military obligations. However, it formed five battalions of military units from the local population. It also exempted the clergy from taxes, in return requiring them to demonstrate loyalty to the empire and refrain from any behavior that might incite the population against it.

During the oblast's rule, thousands of Crimean Tatars left their homelands. This created a population problem in the region. To address the insufficient population, Russia attempted to facilitate migration to Crimea from the empire's interior regions, in addition to Greeks and Armenians. However, the desired level of settlement in the region was not achieved within 20 years (1783-1802).

Another problem the oblast administration had to address was identifying treasury lands, foundation lands, and the lands of people who had left the region. In 1784 and later, under Potemkin's commission, members of the Russian military prepared reports on this matter. According to the data obtained, lands were distributed to high-ranking officials, Russian nobles (dvoryans, pomeshiks), people displaced from Crimea, and even Crimean beys and mirzas who worked in harmony with the Russian administration. It is estimated that approximately 680,000 hectares of land were distributed on the Crimean Peninsula during the oblast administration. This corresponds to one-seventh of the entire Tavrida Oblast. Official applications emerged from the mid-1790s onward. A commission was established in 1796 to resolve the issue of land distribution. However, with the abolition of the oblast administration in 1796, the issue was left to subsequent administrations and remained unresolved for years.

In conclusion, it is difficult to say that the oblast administration established in Crimea operated smoothly. After 1783, thousands of Crimean Tatars were forced to leave their homeland. The distribution of the lands proved problematic. The masses intended to be transferred from Russia's interior to the distributed lands were insufficient. In the face of these problems, Russia continued to establish local institutions in Crimea, transitioning from an oblast to a provincial administration. In 1802, it established the Tavrida Governorate.

Giriş

Bu çalışma Rusya İmparatorluğu'nun 1783 yılında Kırım Hanlığı'nı ilhak etmesinden 1802 yılında hanlık bölgesinde “*guberniya*” (vilayet) yönetimi kurmasına kadar olan süre içinde yapmış olduğu idari uygulamaları incelemektedir. İdari uygulamalar üzerinden Kırım'da gerçekleştirdiği ilk dönüşümü ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, Rusya'nın Kırım bölgesinde *guberniya*, *oblast*, *okrug*, *uyezd* gibi taşra idare birimlerinden hangisini ve neden tercih ettiği sorusuna cevap verilecektir.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Doğu Avrupa ve Karadeniz çevresi Rusya İmparatorluğu'nun dış politikasının odaklandığı başlıca yerlerdi. II. Katerina ve yönetim kadrosu, Lehistan (Polonya), Besarabya, Kırım, Kafkasya ile yoğun bir şekilde ilgilenmekteydiler. Özellikle 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra bağımsız konumda bulunan Kırım Hanlığı, Karadeniz'in stratejik bir devleti olarak, Rusya'nın doğrudan ilgi alanındaydı. Rusya, 1783 yılında hanlığı ilhak ederek, Karadeniz'in kuzeyinde büyük ölçüde hedeflerine ulaştı. Ancak, bir bölgenin resmi olarak kendine ait olduğunun ilan edilmesi veya askeri olarak işgal edilmesi, o bölgede kalıcı olmak için yeterli değildi. Rusya bu sorunu çözmek için hedeflerine uygun olarak Kırım bölgesinde “*oblast*” idare yöntemini benimsedi. Bu idare sisteminin başında Genel Vali sıfatıyla önce Grigoriy Aleksandroviç Potemkin ve daha sonra Platon Aleksandroviç Zubov bulundu.

Rusya İmparatorluğu açısından 1783 sonrası Kırım Hanlığı'nda idari reformların yapılması kaçınılmazdı. Çünkü Kırım Hanlığı, üç yüz yıldan fazla süredir (1475-1783) kültürel, ekonomik ve politik alanlarda Osmanlı Devleti'yle, Türk-İslam

dünyasıyla yakın ilişkilere sahipti. Hatta, daha öncesinden gelen Cengiz İmparatorluğu ve Altınorda Devleti mirasından nitelikleri bünyesinde barındırmaktaydı. Karadeniz'in kuzey kıyısının yönetim merkezi olmuş, Osmanlı Devleti'ne bağlı bir devlet gibiydi. Bu nitelikleri ve kültürel kodları dolayısıyla Rusya yönetimi, bölgeyi özerk veya vassal bir konumda bırakmak yerine, imparatorluk bünyesine uyumlu sıradan bir taşra idaresine çevirmeye çalıştı. İşte bu açıdan çalışmada ele alınan konu ayrı bir öneme sahiptir.

Bu çalışmada, 1783-1806 yıllarında Kırım'da valilik yapmış kişilerin talimatlarının ve düşüncelerinin yer aldığı XIX. yüzyılda yayınlanmış eserler kullanıldı. İdari düzenlemelerin ana hatlarını ortaya koymak için Rusya İmparatorluğu'nda çıkan kanunlar "Külliyatı"ndan (*Polnoe Sobranie Zakonov Rossiyskoy Imperii*) faydalanıldı. Bu eserler ve günümüzdeki telif eserler dikkate alınarak, 1783-1802 yılları arasında Rusya'nın Kırım'da uyguladığı *oblast* idare yapısı incelenirken, bölgede meydana gelen demografik değişikliğe ve buna bağlı olarak çıkan sorunlara da yer verildi.

1. Kırım Hanlığının Rusya Yönetimine Girişi

Osmanlı Devleti ve Rusya İmparatorluğu arasında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'yla (1774) Kırım Hanlığı bağımsız olarak kabul edildi. Antlaşma sonrası, gerek Kırım'ın kendi içindeki politik rekabet, gerekse Osmanlı Devleti ve Rusya'nın bu bölgeye yönelik politikaları Hanlık içinde istikrarlı bir yönetimin kurulmasını zorlaştırdı. Bölgedeki rekabet koşullarında Rusya İmparatorluğu II. Katerina (1762-1796) Kırım'ı hakimiyeti altına alma politikası izledi.

II. Katerina zamanında Rusya, güneybatı yönünde yeni hâkim olduğu toprakları "*Novorossiysk Kray*"ı (Novorossiysk Bölgesi) adıyla bir yapı altında topladı. Böylece *Velikaya Rossiya* (Büyük Rusya) ve *Malaya Rossiya* (Küçük Rusya: "Ukrayna, kısmen Belarus ve Rusya'nın batısı) bölgelerinin yanına bir de Karadeniz'e doğru yeni kazanımlarından oluşan *Novorossiya* (Yeni Rusya) bölgesini oluşturdu. 1774 sonrası, Rusya İmparatorluğunun üst düzey yönetiminin gündemindeki başlıca konulardan biri bu yeni oluşan Novorossiya Kray'ına Kırım Hanlığı'nın dahil edilmesi idi. Dışişleri Bakanlığı'nın etkin isimlerinden A. A. Bezborodko 1776 yılında hazırladığı raporda, 1774 antlaşmasıyla Karadeniz'de elde edilen kazanımların devamının geleceğini belirterek "... sadece Kırım kaldı..." diye yazdı. Nitekim Aleksandr Andreyeviç Bezborodko, 1774 sonrası Grigoriy Aleksandroviç Potemkin ile beraber Kırım'ın imparatorluğa dahil olmasını sağlayan başlıca isimlerden biri oldu¹. XIX. yüzyılın başında Petersburg'da yayınlanan bir eserde, II. Katerina'ya Kırım'ın ele geçirilmesi gerektiğini Potemkin'in telkin ettiği belirtilmektedir². Potemkin, Bezborodko veya Rus Dışişlerinde görevli üst düzey yönetimde bulunanlardan hangisinin bu konuda öne çıktığı bir yana, 1774 sonrası Rusya'nın dış politikasının Kırım'ı ele geçirmeye yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Bu düşünce XIX. yüzyıla ait eserlerde ve sonrasındaki akademik çalışmalarda da ortaya konulmuştur³.

Rusya, son Kırım Hanı Şahin Giray üzerinden ve Kırım'a komşu bölgelerde bulunan yönetici ve komutan sıfatlı kendi adamları aracılığıyla Kırım Hanlığı'nda nüfuz ve etkisini artırmaya yönelik siyaset geliştirdi⁴. 1779-1783 yılları arasında ise Kırım içindeki istikrarsızlığı, kargaşa ortamını gerekçe göstererek Hanlık içindeki bölgelere asker soktu⁵. Nihayet, 8 Nisan 1783 tarihinde yayınladığı manifesto ile Kırım yarımadası, Taman ve Kuban tarafı adalarının Rusya İmparatorluğu'na dahil olduğunu duyurdu⁶. Bu duyuru ile Rusya, 1774 Küçük Kaynarca antlaşması teminatında olan Kırım'ın bağımsızlığı

¹ *Sbornik Imperatorskogo Russkogo İstoriçeskogo Obşestva*, XXVI, Tipografiya V.S. Balaşova, Sankt-Peterburg 1879, s. 93. (Bundan sonra: *Sbornik Imperatorskogo...*)

² *Jizn, Svoystva, Voennie i Politicheskie Deyaniya*, V Tipografii İ. Glazunova, Sankt-Peterburg 1805, s. 10.

³ Bu konuda Rusya'nın Karadeniz kıyılarına hâkim olması yönünde eğilimlerinin olduğu yönünde yorumları Rusya'da XIX.yüzyılda yazılan ilgili eserlerde görmek mümkündür: "Kratkoe İstoriiko-Statistiçeskoe Obozrenie Tavriçeskoy Gubernii", *Pamyatnaya Kniga Tavriçeskoy Gubernii, izdannaya Tavriçeskim gubernskim Statistiçeskim Komitetom*, Sost. Pod. Red. K. V. Hanatskogo, Vıpusk 1, Simferopol 1867, s. 149; Fedor Fedoroviç Laşkov, *Şagin Girey. Posledniy Krimskiy Han*, Tipografiya A. Davidenko, Kiev 1886, s. 18, 29.

⁴ Nikolay Nikiforoviç Murzakeviç, "Rasporyajeniya Svetleyşego Knyaza Grigoriya Aleksandroviça Potemkina-Tavriçeskogo Kasatelnı Ustroyeniya Tavriçeskoy Oblasti s 1781 po 1786 god", *Zapiski Imperatorskogo Odesskogo Obşestva İstorii i Drevnostey*, Soobşenie: N. Murzakeviç, XII, Franko-Russkaya Tipografiya L. Danikava. Odessa 1881, s. 249, 250, 251, 252. (Bundan Sonra: *Zapiski Imperatorskogo...*)

⁵ Fedor Fedoroviç Laşkov, *Şagin Girey. Posledniy Krimskiy Han*, s. 30; *Zapiski L'va Nikolayeviça Engelhardtı*, V Tipografi Katkova i K., Moskva 1860, s. 41; A.N. Samoylov, "Jizn i Deyaniya Knyazyza G. A. Potemkina-Tavriçeskogo", *Russkiy Arhiv*, 1867, Vıpuks 7-12, s. 1211

⁶ *Polnoe Sobranie Zakonov Rossiyskoy Imperii*, Sobranie 1, XXI, No: 15708, Sankt-Peterburg 1830, s. 897, 898. (Bundan Sonra: *PSZRI*).

statüsünü ortadan kaldırmış oldu. Söz konusu dönemde Rusya'nın dış ilişkilerinde etkin kişilerinden biri olan Aleksandr Andreyeviç Bezborodko tarafından kaleme alınan duyuruda⁷, ilhakın gerekçesi şu şekilde açıklandı: Rusya'nın, 1774 antlaşmasında Kırım'ı almak imkânı varken bundan feragat ettiğine; ancak bağımsız Kırım Hanlığı'nın dış telkinlerin etkisi ile Rusya karşıtı konumlandığına; hanlık içinde istikrarın bozulduğuna ve Rusya'nın burada barışı ve huzuru sağlamak için bölgeye asker soktuğuna vurgu yapıldı. Bunların yanında Osmanlı Devleti'nin de bölgede nüfuzunu artırmak için faaliyetlerde bulunduğu değinildi. Tüm bu koşulların Rusya'nın bölgedeki hakimiyetine zarar verdiği gerekçesiyle ve zararlarının telafisi için Kırım yarımadası, Taman adası ve Kuban tarafının hakimiyet altına alındığına (*vzayt pod derjavu*) dikkat çekildi⁸.

Kırım'ın imparatorluk hakimiyetine alındığının açıklandığı aynı bildiride, hanlık halkının, imparatorlukta eskiden beri var olanlarla eşit tebaa olarak değerlendirilecekleri, canlarının, mallarının ve dinlerinin koruma altına alınacağı belirtildi. Buna karşılık, imparatorluk yönetiminin kendilerine yaptığı bu "cömertliği" hak etmeleri gerektiği ve sadakat bekledikleri vurgulandı.

Kırım'ın resmen ilhak edilmesinden sonra, halkın Rusya'ya bağlılık yemini ettirilmesi sürecine geçildi. 10 Temmuz 1783'te Kırım'da kalan beylere, mirzalara⁹, din adamlarına, Kırım Tatar halkından seçilmiş kişilere, Taman ve Kuban tarafından Yedisan, Canboyluk temsilcilerine¹⁰ toplu halde Karasubazar'da Rusya'ya bağlılık yemini ettirildi¹¹. Bundan sonra bölgede kurulacak idare düzeninin zemininin hazırlanmasına geçildi.

1783 yılında Rusya, Kırım Hanlığı'nı ilhak ettikten sonra, ilk yirmi yıl boyunca birkaç kez hanlık idari yönetimi ve sınırlarını değiştirdi. Bu durumun birinci sebebi, Kırım'ın kendine has yapısı ve buna bağlı olarak daha denetçi uygulamalara ihtiyaç duyulmasıydı. Bilindiği üzere Kırım Rusya'nın ilhakına kadar Türk-Moğol hanedan geleneğine ve Müslümanların yaşam kültürünün ağırlıklı olduğu bir sosyo-politik yapıya sahipti. Rusya'nın, yönetim yapısına uymayan bu bölgede öncelikle yönetim için kadro ve ekonomik amaçlı nüfus sorununu çözmesi gerekiyordu. Bu nedenle sıradan bir bölge gibi değerlendirilip, istenilen yönetim biçimi ve onun sınırları oluşturulamadı. İkinci sebep ise, imparatorluğun hakimiyet alanının Karadeniz yönünde genişlemesiydi. Rusya, 1772-1774 yılından itibaren Polonya ve Osmanlı Devleti hakimiyetindeki toprakları ele geçirdikçe güney ve güneybatı bölgesinde yeni toprak kazanımları elde etti. 1774 Küçük Kaynarca ve 1792 Yaş antlaşmalarının her birinde Karadeniz kıyı şeridinde yeni yerleri imparatorluğa dahil etti. Bu nedenle XVIII.yüzyılın ikinci yarısında, Kırım'ın da bulunduğu Karadeniz'in kuzeyinde sınırları değişkenlik gösteren yeni yapılar (Genel Valilik, Valilik, Özel Yönetim Bölgesi Valiliği, Özel Şehir Yönetim Bölgesi gibi) kurdu. Bu değişkenlikten en fazla etkilenenlerden biri de Kırım bölgesi oldu.

İlhak öncesi Kırım Hanlığı'nda çoğunluğu Tatar-Nogay grupları oluşturmaktaydı. Bunlarla beraber, sayıları az olan Grek, Ermeni, Yahudi ve Çingeneler de bulunmaktaydı. 1778- 1800 arasında Kırım'ın demografik yapısında belirgin değişiklikler yaşandı. 1783 sonrası Müslüman Tatar nüfusun büyük kısmı yurtlarını terk ettiler. Grek ve Ermeni nüfusu, 1778 sonrasında Kırım'da karışıqların çıkmasıyla çevre bölgelere göç ettirilmişlerdi. 1783'ten sonra ise tekrar yarımadaya, hatta kıyı kesimlerine yerleştirildiler¹². Dolayısıyla, bölgedeki nüfus hareketliliği de idari yapıların değişkenliğinde rol oynadı.

⁷ *Sbornik İmperatorskogo...*, XXVI, s. 95.

⁸ *PSZRİ*, *Sobranie* 1, XXI, No: 15708, s. 897, 898.

⁹ Mirzalık: iki şekilde görülmekteydi. Birincisi Kırım'ın ilk fatihlerinin soyundan gelenler, ikincisi ise, Kırım'daki idareciler zamanında üstün hizmetleri dolayısıyla unvan kazananların soyundan gelenler. Yine Cengiz han soyundan gelen, Şirinler mirzalar grubundadırlar. Ve hanlık yönetimindeki Girayların, başlıca güçlü ve alternatif grubudur. Mirzalar grubunda Şirinlerden başka, Barın, Mansur, Argun gibi Cengiz zamanından gelen aileler bulunmaktadır. A. Sakolkovskiy, "Zanyatie Krıma v 1783", *Pamyatnaya Kniga Tavriçeskoj Gubernii, izdannaya Tavriçeskim gubernskim Statistiçeskim Komitetom*, Sost. Pod. Red. K. V. Hanatskogo, Vıpusk 1, Simferopol 1867, s. 17, 18.

¹⁰ Denis Valeriyeviç Konkin, "Formirovanie Organov Gosudarstvennoy Vlasti V Krımu : Administrativno-Territorialnie i İnstitutsionalnie İzmeneniya", *Rossiyskaya İmperiya i Krım, İzdatelskiy Dom KFU, Simferopol 2020*, s. 19. (Bundan Sonra: Konkin, "Formirovanie..."); *Zapiski İmperatorskogo...*, XII s. 273, 274.

¹¹ Konkin, "Formirovanie...", s. 19.

¹² Sakolkovskiy, "a.g.m.", s. 13, 15, 16. Alper Başer, "Kırım'da Rus Kolonizasyonu (1783-1850)", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt 6, sayı 24, Kış 2010, s. 32.

Rusya'nın ilhakından önce Kırım Hanlığı'nın yönetim merkezi Bahçesaray'dı. Han veliahtının (Kalgay Sultan'ın) bulunduğu şehir ise Akmescit'ti. Hanlıkta taşra yönetimleri kaymakamlık (*uyezd*) ve kadılık şeklindeydi. Bu idari birimler de daha alt yönetim birimi olan köylere ayrılmış durumdaydı¹³. Son han Şahin Giray zamanında 6 kaymakamlık bulunmaktaydı. Bunlar Bahçesaray, Akmescit, Karasubazar, Kozlov, Kefe, Perekop'tan oluşmaktaydı. Ayrıca Nogay bozkırlarında göçer şeklinde hareket eden 198 aile (aşiret-sülale) vardı. Bu göçerler doğrudan Han'a bağlı olup, başlarında *Giray*¹⁴ veya *Mirza* unvanlarını taşıyan kendi beylerine sahiptiler¹⁵.

2. Geçiş Süreci: Kırım Yerel Hükümeti

Kırım'da yeni idareyi kurma görevi Yekaterinoslav ve Tavrida *gubernatorluk*larının yöneticisi olan Genel Vali G. A. Potemkin'e verildi¹⁶. Potemkin aynı zamanda *Namestnik* (imparator naibi- imparator temsilcisi) unvanıyla *Yekaterinoslov Namestniği* sıfatını da taşımaktaydı. *Yekaterinoslav Namestnikliği* Kırım'ın ilhak edilmesinden iki gün sonra (10 Nisan'da) *Novorossiysk Kray*'ının lağvedilmesiyle, onun topraklarında kuruldu. Bu iki idari birimin başında bulunan G.A. Potemkin'i 1780'li yıllar itibariyle sadece herhangi bir yerin Genel Valisi olarak değerlendirmek yetersiz kalırdı. Çünkü kendisi, imparatoriçe II.Katerina ile yakın ilişkilere sahip ve Karadeniz'e yakın tüm güneybatı Rusya'nın stratejik adımlarını belirleyen başlıca devlet adamlarından biriydi. Kırım'ın ilhakından önce Yekaterinoslav, Saratov ve Astrahan Genel Valisi unvanlarına da sahipti¹⁷. Yani Karadeniz'den Hazar Denizi'ne uzanan Rusya'nın güney bölgelerinin yönetiminde başlıca sorumluydu. 1783 öncesi ve sonrası Rusya adına Tuna'dan Kafkasya'ya atılan tüm adımlarda belirleyici ve yönlendirici oldu. Nitekim Kırım'ın ilhakından sonra da buranın idaresi için atanan valiler ve bölgedeki komutanlar onun emrinde kaldı.

Rusya, Kırım'ın idari yapısında ilk yıllarda keskin değişiklikler yapmadı. İşlerin bir kısmının geleneksel düzende yürütülmesi için halkın itibar ettiği, ancak Rusya karşıtı eylemlerde bulunmayacak yerel kişilerden hükümet kadrosu oluşturdu. Hükümetin içinde Kırım'da etkin olan Şirinler, Mangıtlar, Mansurlar gibi gruplardan mirza, bey unvanlı kişilere yer verildi. Hükümetin başkanlığına Mehmed Bey Şirin getirildi. Onunla beraber Hacı Gazi Ağa, Kazasker Musluddin Efendi (askeri, sivil ve dini yargının başı)¹⁸

Zapiski İmperatorskogo..., X, Odessa 1877, s. 236., hanlık zamanı birinci defterdarlık görevinde bulunan Kutlu Şah Ağa, ikinci defterdar Temir Ağa, para basımından sorumlu Abdulhamid Ağa ve Müftü Seyyid Mehmed Efendi hükümette yer aldılar¹⁹. Kısa süre sonra Kazasker Musluddin Efendi rahatsızlığı sebebiyle hükümetten çekildi ve yerine Yakup İsmailoğlu Ağa geçti. Böylece Rusya askeri kuvvetleri ile uyumlu olabilecek Kırım Yerel Hükümeti oluşturuldu. Örneğin bunlardan Yakup İsmailoğlu, Yakup Rudzeviç adıyla uzun yıllar Rusya'nın Kırım'a yönelik politikalarını yürütmesinde ve ilhak sürecinde çevirmen ve bürokratik işlerde yardımcı olarak görev alan biriydi. Benzer şekilde Bahçesaray kaymakamı Mehmed Ağa ise, Potemkin'in ifadesiyle (26 Mayıs 1784'te) Rusya İmparatoruna sadık ve hizmetinden kuşku duyulmayacak kişiydi²⁰.

¹³Sto Let jizni Tavridi 1783-1883, Vıpusk 1, Sbornik A.G. Zavadovskogo, Tavriçeskaya Gubernskaya Tipografiya, Simferpol 1885, s. 124.

¹⁴“ Giray: Doğrudan Cengiz Han soyundan gelen ve hanlığı yöneten kişilerin mensup olduğu unvandı. Hanlığı yönetecek kişiler buradan seçilirdi. Giray'ların soyundan gelen ve yönetime hak sahibi kişiler Kalgay ve Nureddin gibi unvanlar aldılar. Sakolkovskiy, “a.g.m.”, s. 18.

¹⁵Sakolkovskiy, “a.g.m.”, s.7, 8, 12.

¹⁶Dimitriy Anatolyeviç Prohorov, “İstoriya formirovaniya Çinovniçe-Bürokratiçeskogo Apparata Gosudarstvennih Uçrejdeniy Tavriçeskoy Oblasti (1783-1796) V Dokumentah Gosudarstvennogo Arhiva Respubliki Krim”, *İstoriko-Kulturnoe Nasledie v İnstitutsionalnom İzmerenii*, Yekaterinburg 2022, s. 432. (Bundan Sonra: Prohorov, “İstoriya...”)

¹⁷PSZRİ, Sobranie 1, XXI, No: 15696, s. 889; Vasilii Vasilyeviç Ogarkov, G.A. Potemkin. *Ego jizn i Obşestvennaya Deyatelnost*, Tipografiya Yu.N. Erlih, Sankt-Peterburg 1892, s. 39, 40.

¹⁸*Zapiski İmperatorskogo...*, XII, Odessa 1881, s. 286, 287; “Kameralnoe Opisanie Krıma 1784 g.”, Soobşenie F.F. Laşkova, *İzvestiya Tavriçeskoy Uçenoy Arhivnoy Komissii*, No: 2, 1897, s. 20.

¹⁹Dimitriy Anatolyeviç Prohorov, “Krimskie Tatari v Organah Upravleniya Tavriçeskoy Oblasti Posle Prisoyedineniya Krıma k Rossii (1783- 1787)”, *Problemi İstorii, Filologii, Kulturi*, 1 (2016), s. 281. (Bundan sonra: Prohorov, “Krimskie...”)

²⁰*Zapiski İmperatorskogo...*, X, Odessa, 1877, s. 235, 236; *Zapiski İmperatorskogo...*, XII, Odessa 1881, s. 301.

İlhak sonrası kurulan Kırım Yerel Hükümeti, Kırım'da bulunan Rusya askeri kuvvetleriyle beraber bölgeyi idare etmeye başladı. Askeri kuvvetlerin komutanı İskoç asıllı General Antonoviç Bogdonoviç de Balmen'di. Balmen kısa süre sonra görevini İsveçli bir aileden gelen Osip Andreyeviç İngelstrom'a bıraktı. Bölgedeki idari uygulamalar Rusya askeri kuvvetlerinin gözetiminde yürüyecaktı²¹. A.A. Nepomnyaşiy ve V.V. Kalinovskiy'e göre, askeri kuvvetlerin denetiminde, Kırım'da yerelden kişilerin bulunduğu hükümetin kurulması, Osmanlı Devleti'nin tavrının somut yansımalarının ne olacağının henüz belli olmamasıdır. Bir başka sebep ise, Rusya'nın iktidarının Kırım yerli halkına kabul ettirilmesi için yerelde etkin kişilerden istifade edilmek istenmesiydi²².

Potemkin, Kırım'ın ilhakından sonra bölgede tüm alanlarda yeni düzenlemelerin yapılabilmesi için, Kırım'ın askeri-idari işlerinin başlıca sorumlusu, yöneticisi olan İngelstrom'dan 15 Ekim 1783'te Kırım'ın gelirlerini, giderlerini, nüfusunu, mülk olan veya hazineye ait olan topraklarını ve idare birimlerini içeren bir rapor hazırlanmasını istedi²³. Bu raporu hazırlarken, bölgedeki yerli halktan kimlerin yurtlarında kalma taraftarı olduğunu, yerli halkın içinden kimlerin Rusya idaresine yakın davrandıklarını tespit etmesini de emretti²⁴. İngelstrom'un 17 Aralık 1783'te verdiği rapora göre Kırım yarımadasında; Bahçesaray, Akmescit, Karasubazar, Kozlovsk, Kefe ve Perekop olmak üzere 6 kaymakamlık, 44 kadılık ve yaklaşık 1400 üzerinde köy vardı. Bu idari tasnif, Hanlığın son döneminden kalan yönetim birimleriydi. Rusya yönetimi kendisi ile uyumlu çalışabilecek kişileri kaymakamlıkların başına getirdi²⁵:

Kaymakamlık	Kaymakam
Bahçesaray	Mehmed Ağa
Akmescit	Kutlu Şah Ağa
Karasubazar	Murtaza Ağa
Kozlov	Ali Ağa
Kefe	Osman Ağa
Perekop	Seyyid İbrahim Ağa

Kırım'da kurulan Kırım Yerel Hükümeti, Rusya'nın imparatorluk yapısında kalıcı olacak bir idari yapı değildi. Hanlığın stratejik konumu ve halkının yüzyıllardır Osmanlı Devleti ile sürdürdüğü politik ve ekonomik ilişkileri dolayısıyla Kırım'daki hükümet yönetim sisteminin değiştirilmesi gerekiyordu. Bu nedenle Rusya, birinci aşama olan yerel kişilerden destekle kurulu "Kırım Yerel Hükümeti" yönetiminden sonra *oblast* idaresine geçiş için adımlar atıldı.

3. Oblast İdaresinin Kurulması

Rusya imparatorluk yönetimi, Kırım'ı ilhak ettikten dokuz ay sonra, yani 2 Şubat 1784 tarihinde Kırım bölgesinde "Tavrida oblastı"²⁶ adıyla yeni yönetim biçimine geçilmesi kararını aldı²⁷. Amaç, Hanlık mirası bölgeyi imparatorluk *guberniya* (vilayet) idarelerine benzer yapıya dönüştürmektir. Böylece yerel hükümetin yerine, ikinci aşamayı temsil edecek Rusya askeri kuvvetlerinin idari yapıda daha etkin olduğu sistemi yerleştirme işine girildi.

²¹Konkin, "Formirovanie...", s. 21; Miladi Kraven, *Puteşestvie v Krim i Konstantinopol v 1786*, Perevod: s Fransuzkogo D. Runiç, Universitetskaya Tipografiya U Ridigera i Klaudiya, Moskva 1795, s. 286.

²²A. A. Nepomnyaşiy, V.V. Kalinovskiy, "Pod Skipetrom Rossii, Kırım v kontse XVIII – Pervoy polovine XIX veka", *İstoriya Krıma*, İzdanie: OLMA Media Grup, Moskva 2015, s. 168.

²³*İzvestiya Tavriçeskoj Uçenoy Arhivnoy Komissii*, No: 2, 1897, s. 20. (Bundan sonra: *İzvestiya Tavriçeskoj...*)

²⁴*Zapiski İmperatorskogo...*, XII, Odessa 1881, s. 262, 263, 264, 289.

²⁵"Kameralnoe Opisaniye Krıma 1784 g." (prodoljenie), *Soobşenie F.F. Laşkova, İzvestiya Tavriçeskoj...*, No: 6, 1888, s. 36-39.

²⁶Oblast, Rusya imparatorluğu içindeki Kray, General Gubernatorstvo, guberniya (Uç bölge Valiliği, genel valilik, vilayet) gibi isimlerden bir diğerinin adı olup "özel yönetim bölgesi valiliği" ya da özel valilik bölgesi olarak çevirmek mümkün olabilir. Oblast idaresinin kurulduğu yerlerde diğer vilayetlere göre denetimi daha kontrollü olacak şekilde, tayin edilen başlıca yöneticilerin daha etkin olduğu ülkenin özel idari birim şeklindeki yönetim bölgesidir. Oblast idaresi imparatorluk genelinden farklı yerel niteliklerin öne çıktığı, bölgesel etkilerin güçlü olduğu ya da yeniden yapılanmaların görüldüğü yerlerde özellikle uygulanmaktadır.

²⁷*PSZRİ*, Sobranie 1, XXII, No:15920, s. 17.

2 Şubat 1784'te Kırım bölgesi "*Tavrida Oblastı*" adıyla kendine has idari bir birim olurken, aynı zamanda kurulan ona komşu Yekaterinoslav ve Nikolayevsk bölgelerinde *guberniya* (vilayet) idareleri kuruldu. Kırım bölgesi için tercih edilen *oblast* terimi "Özel Vilayet Yönetimi" olarak tanımlanabilir. "*Oblast*", Rusya İmparatorluğu içinde "*kray*" (Geniş Yönetim Bölgesi), "*general gubernatorstvo*" (Genel Valilik), *guberniya* (Vilayet) gibi idare biçimlerinden biriydi. *Oblast* idaresi imparatorluk genelinden farklı yerel niteliklerin öne çıktığı, yerel etkilerin güçlü olduğu ya da yeniden yapılanmalara ihtiyaç olan yerlerde uygulanan bir yönetim biçimiydi. Askeri varlığın kendini hissettirdiği idarelerdi. Bu tür yönetimlerde imparatorluk merkez iradesi, yereldeki temsilcileri aracılığıyla politikasını daha etkin gerçekleştirme imkânı bulmaktaydı. Nitekim Kafkasya, Kırım, Türkistan'da işgal ve ilhaklar sonrasında tercih edilen bir uygulama olduğu dikkat çekmektedir. XVIII. yüzyılın son çeyreğinde ve XIX. yüzyılda *oblast* idarelerinde yöneticiler (sivil-askeri) bulundukları bölgelerde merkezi kurumların gücünü diğer vilayetlerdeki yöneticilere göre daha etkin kullandılar.

Rusya'nın Kırım'da *oblast* şeklinde bir idari yapıyı benimsenmesinde öne çıkan sebeplerden bazıları şu şekilde sıralanabilir: Birincisi, yüzyıllardır bağımsız veya özerk yaşama bilincine sahip, kendi siyasal kültürlerine göre boyları bulunan Kırım'ı, Petersburg merkezli bir hiyerarşiye tabi tutmak. İkincisi, ilhak sonrası bölgede yaşanan yoğun nüfus kaybını telafi etmek için imparatorluk yönetim kültürüne uygun kitleleri (soyluları ve *krepostniye*'leri - soylulara bağımlıları - "serfleri") kalıcı olarak bu yeni bölgeye yerleştirmek. Üçüncüsü, yeni ele geçirilen bölgede yeterli yönetici kadrosuna sahip olmamasına bağlı olarak, askeri kuvvetlerin gölgesinde idari yapılanmanın ve kadrolaşmanın gerçekleşmesini sağlamak. Dördüncüsü, Kırım halkının kültürel yapısı ve tarihi bağları olan Osmanlı Devleti'yle olan ilişkilerini dikkatli bir şekilde takip etmek. Beşincisi, Kırım dahil Karadeniz kıyılarında yeni ele geçirilmiş bölgeleri daha sonraki askeri veya ekonomik faaliyetler için lojistik merkezler haline getirmek. Tüm bu sebepler Kırım'da *oblast* idaresinin kurulmasında etkili oldu.

Kırım'da *oblast* idaresinin kuruluşunda gerekçe olarak belirtilen beş unsurun doğrudan veya dolaylı etkili olduğu anlaşılmaktadır. 2 Şubat 1784 tarihli "*Tavrida Oblastı*" kuruluş kararında bölgenin nüfus artışının sağlanması ve kurumlarının oluşturulmasıyla bu yapının *guberniyaya* dönüştürülmesi planı belirtilmiştir²⁸. Aynı şekilde, 7 Şubat 1784'te imparatorluk makamından Kırım halkına yapılan hitapta mevcut yönetimin geçici olduğu, bunun *guberniya* idaresine geçiş için aşama olduğu anlaşılmaktadır. Rusya'nın politikası, Kırım'ı *oblast* yönetimi ile de bırakmama, imparatorluğun iç bölgelerindeki gibi sıradan bir *guberniyaya* (vilayete) dönüştürme hedefidir. Ancak, ilhak sonrası bölgede özellikle güvensiz bir ortam ve kadrolaşma yetersizliği gibi unsurların Kırım'da ilk yönetimin *oblast* biçiminde olmasında²⁹ belirleyici olduğu anlaşılmaktadır.

2 Şubat 1784 tarihinde oluşturulan *Tavrida Oblastı*'nin sınırları, Kırım yarımadası ile Perekop ve Yekaterinoslav *Namestnikliği* arasındaki bölgeyi ve Taman adasını içine aldı. *Oblast*'ın kazalarının yönetim sınırlarının ve merkez şehirlerinin belirlenmesi yetkisi G.A. Potemkin'e verildi. Azak Denizi'nin doğusunda bulunan *Kuban Oblastı* bölgesi ise *Kafkas Guberniyası*'na aktarıldı³⁰. Yeni idari planlamada şehir yönetimleri kaymakamlık yerine *uyezdlik* olarak isimlendirildi. *Tavrida Oblastı*' 7 *uyezde* (eski adıyla kaymakamlığa ya da kazaya) ayrıldı. *Oblast* idaresinin ilk merkez şehri Karasubazar (Belogorsk) yarımada'daki ana yollardan uzak olduğu gerekçesiyle değiştirildi ve Akmesit, yeni adıyla Simferopol merkez şehir yapıldı³¹. Merkez Simferopol ile beraber, Yevpatoriya (Gözleve sonra Kozlovsk), Perekop (Or), Dinyeper, Melitopol, Levkopol (Eski Kırım) ve Fanagoriya şeklinde diğer yönetim bölgeleri (*uyezdler*) oluşturuldu³². Böylece, yarımada'dan 5 bölge ve yarımada dışında ana karadan 2 bölge (Melitopol ve Dinyeper) *oblast*'ın yeni *uyezdleri* oldular. Yeni yapılanmada Kırım Hanlığı'nın kendi adı dahil, başlıca şehirlerinin isimleri değiştirildi. Kırım yerine tercih edilen Tavrida, Herodotos zamanında burada yaşamış olan Tavr halkına izafeten verildi. Şehirlere gelince Gözleve, Mithri-

²⁸PSZRİ, Sобрание 1, XXII, No:15920, s. 18.

²⁹Vladimir Grigoriyev, *Reforma Mestnogo Upravleniya Yekaterine II*, İzd.: Russkaya Skoropechatnaya, Sankt-Peterburg 1910, s. 341.

³⁰PSZRİ, Sобрание 1, XXII, No:15920, s. 17, 18.

³¹Prohorov, "İstoriya...", s. 432.

³²Vladimir Eduardoviç Den, *Naselenie Rossii po Pyatoy Revizii*, I, Univ. Tip., Moskva 1902, s. 138, 336.

dates Eupator ile bağlantılandırılarak Yevpatoriya'ya; Kefe, Theodos'un şehri anlamına gelen Feodosiya'ya; Akmescit, Yunanca kökten Simferopol'e çevrilirken, Akyar'ın yakınına yapılan liman şehri de Yunan tarzında Sivastopol olarak isimlendirildi³³. Bu isim değişikliklerinin Rusya yönetimi açısından o dönemde bir anlamı vardı. Bu sıralarda II. Katerina bir taraftan Grek Projesi adıyla Osmanlı Devleti başkenti ve çevresine yönelik projeler geliştirirken, diğer yandan Kırım'da şehirlerin isimlerini Yunanca'ya çevirerek güneyde politik hedefleri için meşru mirasçı konumunu güçlendirmekteydi.

Harita
*Tavrida oblasti*³⁴

Tavrida Oblastı idaresinin en başında *pravitel* ünvanıyla bir *oblast* valisi bulunacaktı. Valinin iki tane yardımcısı-danışmanı olacaktı. Oblast idaresinin ilk valisi olarak Vasiliy Vasilyeviç Kahovskiy atandı. *Tavrida Oblastı* valisi, *Yekaterinoslav Guberniyası* valisiyle beraber Genel Vali unvanını taşıyan G. A. Potemkin'e bağlandılar. Potemkin, 4 Haziran 1784'te Kahovskiy'e verdiği talimatta, Kırım Yerel Hükümeti'nin başına vali olarak (*gubernator*) geçmesini ve yönetimini bundan sonra "*Tavrida Oblastı*" idaresi olarak isimlendirmesini istedi. 11 Haziran 1784'te Karasubazar'da bir törenle Oblast idaresi açıldı. Oblast'ın ilk valisi Kahovskiy 4 yıl bu görevi yürüttükten sonra, 1789 yılında yerini Semen Semenoviç Jegulin'e bıraktı. Her ikisi de bölgenin idari yapılanması ve yönetimi ile ilgili önemli talimatları G.A. Potemkin'den aldılar³⁵.

Tavrida Oblastı'nın merkez dahil taşra yönetimini oluşturan 7 *uyezd*'in kurumsal yapılanması Rusya imparatorluk düzenine uygun olacak şekilde Genel Vali Potemkin'in inisiyatifine bırakıldı. Potemkin şehirlerin nüfusunu dikkate alarak hangi kurumlara ihtiyaç olup-olmadığını tespit ederek yerel idari yapıyı kuracaktı³⁶. *Uyezdlar*, *guberniya* idarelerindeki gibi oluşturulacaktı. Potemkin, yeni oluşacak *uyezdlar*ın (kazaların) sınırlarının belirlenmesi için bölgeyi incelemek üzere

³³Hakan Kırımlı, *Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916)*, TTK, Ankara 1996, s. 7.

³⁴ Haritanın Alındığı Yer: [https://en.wikipedia.org/wiki/File:Map_of_Taurida_Oblast_1796_\(small_atlas\).jpg?ysclid=mg3wyo8g7b870654540](https://en.wikipedia.org/wiki/File:Map_of_Taurida_Oblast_1796_(small_atlas).jpg?ysclid=mg3wyo8g7b870654540) (Erişim Tarihi: 29.08.2025)

³⁵Yevgeniy Aleksandroviç Zagorovskiy, *Organizatsiya Upravleniya Novorossiiyey pri Potemkine v 1774-1791 godah*, Odessa 1913, s. 30.

³⁶*PSZRİ*, Sobranie 1, XXII, No: 15925, s. 20, 21.

subaylardan görevlendirmeler yaptı³⁷. 1775 kanuna göre, 20 bin ile 30 bin arasında nüfus sahibi olan yerlerde *uyezd mahkemesi* kurulmasına izin verilmekteydi. *Uyezd Mahkemesi* bir başkan ve üç yıllığına seçilen iki üyeden oluşmaktaydı. Mahkeme idari ve hukuki (ceza gibi) çok geniş kapsamlı olmak üzere davalara bakmaktaydı³⁸. *Uyezd*deki yapılanmalar için, Kırım'ın gümrük gelirlerinden bütçe ayrıldı. Potemkin, *oblast* idaresinin ilk kuruluşu sırasında her iki haftada bir *oblast*taki (Kırım'daki) gelişmeler hakkında rapor istedi. Bölgede olan her türlü olağanüstü olay hakkında bilgi verilmesini talep etti³⁹.

1784 – 1787 yılları arasında Kırım için kurulan *oblast* idaresi, II. Katerina'nın ölümüne (1796 yılına) kadar 12 yıl devam etti. Bu 12 yılın 7 yılında Potemkin Kırım'daki idari yapılanmayı doğrudan yönetti. 1791'de Potemkin ölümünden iki yıl sonra Kırım dahil, *Yekaterinoslav Namestnikliği*'nin yönetimi Genel Vali sıfatına sahip general Platon Aleksandroviç Zubov'a verildi. Zubov, imparatoriçe II. Katerina'nın ölümüne kadar (6 Kasım 1796) görevinde kaldı⁴⁰. *Oblast* döneminde 12 yıllık sürede (1784-1796) Genel Valilere bağlı olarak Kırım'ın valisi (*pravitel*) olarak önce Vasiliy Vasilyeviç Kahovskiy ve ondan sonra da Semen Semenoviç Jegulin görev yaptı⁴¹.

Kırım'da *oblast* idaresinin Rusya askeri kuvvetlerinden ve yerelden kişilerle üst yönetimin kurulmasından sonra çözülecek başlıca sorunlardan biri, yeni oluşacak kurumlara yeterli ve yetkin sayıda uzman bulunmamasıydı. Bu sorun, Rusya yönetimine sadık yerelden kişilerin görevlendirilmesiyle çözülmeye çalışıldı. Ancak kurumların yeniden yapılanması ve buralara memur kadrosunu bulmak kısa sürede mümkün olmadı. Bu nedenle, 2 Şubat'ta Kırım'da *oblast* idaresine kâğıt üzerinde geçilmişse de idareyi işletecek yapının oluşturulması yaklaşık 3 yıl (2 Şubat 1784-29 Ocak 1787) sürdü. Rusya İmparatorluğu içinde 1775-1795 yılları arasında yenilenen veya yeniden kurulan 48 *guberniya* veya *oblast* idareleri arasında, *Tavrida Oblastı*'nın kuruluşu en uzun süreyi aldı. 48 tane *guberniya*'nın idari düzenlemelerinin gerçekleşmesi ortalama 6-8 ay arası iken, *Tavrida Oblastı*'nın yapılaşması 3 yılda gerçekleşti. Vladimir Grigoryev'e göre bunun sebebi, bölgede Rusya'nın kendi istediği şekilde yönetim için kadronun yetersiz olmasıydı. Bu sebep aynı zamanda, Kırım'ın *guberniya* değil de *oblast* olarak isimlendirilmesinin de gerekçesi idi⁴².

22 Şubat 1784'te çıkarılan kanunla Kırım'daki bey ve mirzaların, Rusya'nın kendi üst sınıfını oluşturan soylu grubundan dvoryanlarla aynı haklara sahip oldukları kabul edildi. Ancak Kırım'ın bey ve mirzalarına Rus soyluları gibi Hristiyan çiftçileri-köylülere satın alma veya satma hakkı verilmedi⁴³. Orduda görev yapan mirzalara veya Müslüman halktan herhangi birine en fazla binbaşı rütbesine kadar yükselme hakkı tanındı⁴⁴. Yani bir alayın içinde en fazla tabur yönetebilecek seviyeye kadar gelebileceklerdi. Kırım yerli halkından 5 tabur askeri birlik oluşturuldu. Bunun dışında halka zorunlu askerlik görevi yüklenmedi. Okullara, camilere ve eğitim görevlilerine *oblast* (vilayet) gelirleri bütçesinden destek verilmesi kabul edildi. Tavrida dahil Yekaterinoslav bölgesini de içine alacak şekilde tüm bölgenin bütçesi Genel Valinin (Potemkin'in) emrine verildi⁴⁵. Potemkin, şehirlerin yenilenmesi, yolların, köprülerin ve diğer ortak kullanım alanlarının geliştirilmesi ve fabrikaların açılması için böyle bir talepte bulunmuş ve kabul edilmişti⁴⁶. İmparatorluk sistemine kaynaştırmayı aşama aşama öngören bu tür değişikliklere uyum sağlamayanların veya Rusya yönetimine muhaliflerin askeri baskı altına alınıp göç ettirilmesi planlandı. Ayrıca, bölgeden göç etmek isteyenlere de engel olunmadı⁴⁷.

³⁷Zapiski İmperatorского..., XV, Odessa 1889, s. 605.

³⁸Uçrejdienie dla Upravleniya Gubernii Vserossiyskie İmperii, Sank-Peterburg 1779, s. 58.

³⁹Zapiski İmperatorского..., XV, Odessa 1889, s. 606.

⁴⁰Prohorov, "İstoriya...", s. 432.

⁴¹Nepomnyaşiy, V.V. Kalinovskiy, "a.g.m.", s. 169.

⁴²PSZRİ, Sbranie 1, XXII, No:15988, s. 138; Grigoriyev, a.g.e., s. s. 311-313,340, 341.

⁴³Prohorov, "Krımskie...", s. 280.

⁴⁴Mihail Vasilyeviç Jerebkin, "Problemi İntegratsii Krıma v Ekonomičeskoe, Pravovoe i Kulturnoe Prostranstvo Rossii Posle Yego Prisoyedineniya v 1783 godu", *Manuskript*, 2020, XIII, Vıpusk 4, s 25.

⁴⁵Zagorovskiy, a.g.e., s. 29, 30; Konkin, "Formirovanie...", s. 31.

⁴⁶Hronologičeskoe obozrenie İstorii Novorossiyskogo Kraya, II, Sostavleno Applonom Skalkoviskim, Odessa, 1838, s. 3. (Bundan sonra: *Hronologičeskoe...*)

⁴⁷Zagorovskiy, a.g.e., s. 29, 30; Zapiski İmperatorского..., XII, s. 289.

Oblast şehirlerinin idaresi için belirlenen *uyezdler* (kazalar) veya daha küçük yönetim birimleri daha önceki gibi kaymakam ve kadılarına bırakıldı. Gerek şehirlerin yönetiminde gerekse kurumların üst yönetim kadrosunun oluşturulmasında mümkün olduğu ölçüde Rusya için güvenilir bey ve mirzalardan görevlendirmeler yapıldı⁴⁸. Bu konuda Rusya yönetimi bir birikim sağlamıştı. O.A. İngelstrom Kırım hakkında idari, ekonomik, demografik kapsamlı bilgilerin bulunduğu bir raporu 1784 Haziran'ında tamamlanmış ve yönetime sunmuştu⁴⁹. Yine 1784 ortasında İngelstrom, Potemkin'den aldığı talimat üzerine bölgede kimlerin Rusya idaresine yakın davranış içinde olduğunu tespit için çalışmalar yapmakta idi. Dolayısıyla Rusya yönetimi, gerek 1774 yılından itibaren yerel eşraftan kişilerle kurulan ilişkiler ve gerekse ilhaktan sonra bölgeden topladığı bilgiler sayesinde idari yapıda kimlerle iş birliği yapacağını tespit etmişti. İlhak öncesinde ve sonrasında Rusya yönetimiyle koşullar gereği zorunlu veya gönüllü çalışmak durumunda kalan kişiler bulundu. Mehmed Bey Şirin, Kutlu Şah Ağa, Caum Ağa Çalbaşev, Temir Ağa, Mehmed Ağa, Hacı Gazi Ağa, Mehmed Mirza Argun gibi isimler *oblastta* kurulan mahkemelerde, *uyezd* yönetimlerinde, maliyede görev aldılar⁵⁰.

Kırım'da etkin gruplardan kişilerin sistem içine alınmaya çalışılması ve geleneksel kurumların (cami, okul gibi) bütçeden desteklenmesi, bölgenin Rusya imparatorluk idare ve sosyal sistemine uyumlandırılması olarak niteleneceği gibi, Potemkin'in gelecekte Osmanlı Devleti ile muhtemel bir savaş ihtimalini göz ardı etmemesiyle de ilgiliydi. Aleksey Markeviç'in 1897'de ortaya koyduğu bu yaklaşıma göre, Potemkin, Kırım'ın ilhaki dolayısıyla Osmanlı Devleti ile bir savaş çıkabileceğini, bu savaşın Balkanlarda cereyan edeceğini, Kırım ve Yekaterinoslav bölgeleri idarelerinin cephe gerisini oluşturacağını düşünerek ona göre hazırlıklarını yapmıştı⁵¹. Markeviç'in bu yaklaşımına benzer düşüncüyü 1913 yılında E.A. Zagorovskiy de yazdı⁵².

Osmanlı Devleti ve Kırım arasındaki ilişkilerin stratejik zemini, G.A. Potemkin'in Kırım idaresini kurarken dikkatinden kaçırmadığı bir durumdu. Kırım toplumunda Rusya yönetimine karşı veya Osmanlı Devleti ile iş birliği yapılması ihtimaline karşı tedbir alınması için ilgili makamlara emir verdi. Kırım içinde yerli halkın silahlanmasına, Rusya karşıtı birleşmelerine izin verilmemesini istedi. Osmanlı Devleti ile Kırım halkının iletişimlerinde dikkatli olunmasını ve deniz üzerinden bağlantılarının kesilmesi için Akyar'dan (Sivastopol) Gözleve'ye (Yevpatoriya) kadar olan Karadeniz filosunun denetim alanının daha kuzeyde Perekop'a doğru genişletilmesini ve Kırım Tatar halkından gitmek isteyenlerin hemen gönderilmesini talep etti. Ayrıca, Kırım'da kurulan yeni idarede yer alamayan eski görevlilerin ve Osmanlı Devleti'nden gelebilecek kişilerin Kırım halkını Rusya aleyhine davranışlara yönlendirmemesi için tedbir almaları konusunda uyardı⁵³.

Rusya yönetimi, imparatorluk iç yapısında uyguladığı kurallardan *guberniya* veya *oblastlarda* soylu temsilcisi seçimini, *Tavrida Oblastı*'nda da uyguladı. Bu çerçevede, 1787 Ocak ayında Kırım mirzaları kendi temsilcilerini seçtiler. Mehmed Bey Şirin Kırım eşrafının (dvoryanların) temsilcisi oldu. Diğer yerlerde de (şehirlerde) Kırım'ın hanlık zamanından etkin olan gruplarından bey ve mirza temsilcileri seçildi⁵⁴.

Oblast idaresi döneminde, Kırım'ın hanlık döneminden kalan Giraylar, Beyler, Mirzalar, Mollalar gibi hanlığın ve toplumun politikalarının yönlendirilmesinde etkin olan gruplar, muhalefet etmedikleri sürece Rusya idari sisteminin yerelde bürokratik işleyişine katkı sağlayan maaşlı memurlara dönüştüler. Böylece, Kırım'da daha önce etkin olan Şirinler başta olmak üzere Barın, Mansur, Argun gibi tüm diğer grupların üzerine Rusya imparatorluk askeri yönetimi yerleşti. *Oblast* idaresinde Han'la başlayıp, Kalgay, Nureddin, Vezir, Or Kapı Komutanlığı, Müftülük, Büyük Ağalık, Baş Hazinedarlık, Defterdarlık, Silahat Ağalığı, Divan Katipliği, Harem Ağalığı, Kaymakamlık, Nogay Orda Beyliği, Murahas-

⁴⁸Prohorov, "Krimskie...", s. 283-290.

⁴⁹Sakolkovskiy, "a.g.m.", s. 7-40.

⁵⁰*Zapiski İmperatorskogo...*, XII, Odessa 1881, s. 304; Dimitriy Anatolyevich Prohorov, "Etnokonfessionalnaya Spetsifika Administrativnogo Upravleniya : Krim v Sostave Rossiyskoy İmperii v Kontse XVIII- Naçale XIX v.", *Gosudarstvenniy Apparat Upravleniya v İmperii Romanovih: Effektivnost Deyatelnosti Vlastnih Struktur i Burokratii*, Ufa 2021, s. 207; *Zapiski İmperatorskogo...*, XV, Odessa 1889, s. 598 – 677.

⁵¹Aleksey Markeviç, "İmperatrissa Yekaterina II i Kırım", *İzvestiya Tavriçeskoj...*, No: 27, 1897, s. 33.

⁵²Zagorovskiy, *a.g.e.*, s. 30.

⁵³*Zapiski İmperatorskogo...*, XII, Odessa, 1881, s. 304, 305

⁵⁴Nepomnyaşiy, V.V. Kalinovskiy, "a.g.m.", s. 170.

salık, Yerel Komutanlık (Dizdarlık), Kadılık gibi⁵⁵ Hanlık zamanında en üstten aşağıya doğru sıralanan bu makamlar ve onlara ait kadroların bir kısmı tasfiye edilirken, Rusya yönetimine zarar vermeyecek veya ona yardımcı olacaklar geçici olarak bırakıldılar.

Din işleri ve eğitim faaliyetleri *oblast* idari düzeni ile çelişmeyecek şekilde keskin değişiklikler yapılmadan, var olan kurumlar kaldırılmadan devam ettirildi. İngelstrom'un 1784 yılında verdiği rapora göre Kırım'da 1531 cami, 21 Tekke, 25 medrese ve 35 mektep vardı. Bunların dağılımının yoğun olduğu ilk iki kaza Bahçesaray (Hanlık başkenti) ve Akmescit'ti. Medreselerde Aritmetik, Astronomi, Mantık, Felsefe, Kur'an ve Arap Dili dersleri yer almaktaydı⁵⁶. İbadethaneler ve eğitim kurumları müftülüğün ve kazaskerliğin yönetimindeydi. 8 Nisan 1783'te Hanlık ilhak edildiğinde görevde olan Müftü Musalar Efendi ve Kazasker Seyyid Mehmed Efendi, Rusya yönetiminin onayıyla (24 Nisan) görevlerine devam ettiler. İlhaktan sonra diğer mevcut kurumlar nüfusa göre varlığını korudular. Ancak, boşalan görevlere yeni kişilerin seçimi gubernatorun onayına bağlandı. 1791'de Müftü Musalar Efendi öldüğünde yerine Kazasker Seyyid Mehmed Efendi 1792'de gubernatorun onayıyla müftülük makamına oturdu. Kazaskerlik makamı ise lağvedildi ve yerine müftünün başkanlığında altı din adamından oluşan *Tavrida Oblastı* Yüksek Din Kurulu oluşturuldu. Bu heyet, Müslüman Kırım halkının dini konulardaki işlerini takip edecekti. Bu yeni yapı 23 Ocak 1794'te imparatorluk makamı tarafından onaylandı⁵⁷.

Rusya yönetimi, Müslüman din adamlarının halkla ilişkilerinde bölgedeki imparatorluk politikasına zarar getirmemelerine dikkat etti. Din adamlarının, halkın sorunlarını çözerken veya halkla irtibatlarında, Rusya'ya olan bağlılık ve sadakatlerine zarar getirmemeleri istendi. Maddi durumu iyi olanların, fakirlere kendi mallarından bir kısmını gönüllülük haricinde vermeye zorlanamayacakları belirtildi. Yani, zekat uygulamasında zorunluluk kaldırıldı⁵⁸.

Yargı alanındaki uygulamalarda, *Oblast* idaresi ile çelişmediği sürece, bölge halkının kendi kültürel niteliğine göre, kanunları işletmelerine izin verildi. Buna göre miras konusunda veya kişilerin kendi aralarındaki diğer anlaşmazlıklarda yerel halkın kendi gelenek ve hukukuna göre davalar çözümlenecekti. Kararlar Rusya resmi makamı tarafından onaylanacaktı. Eğer taraflar anlaşamaz ve ortak bir karar alamazlarsa, bu durumda Rusya imparatorluk kanunlarına göre dava karara bağlanacaktı. 1796 yılı talimatından anlaşıldığı üzere Rusya yönetimi, geleneksel kurumlar ile imparatorluk kurumlarını yan yana işletmeye çalışırken, imparatorluk karşıtı bir oluşuma fırsat vermemeye çalıştı. Ancak geleneksel yapı ile Rusya imparatorluk hukuk düzeninin işletilmesi zaman zaman sorunlara sebep oldu. Kırım halkı kültürel haklarını kullanmakta zorlandılar. Tavrida Müftüsü Seyyid Mehmed Efendi, Pavel'in ölümünden sonra 1801'de Rusya İmparatoru olan I. Aleksandr'a başvurarak, 8 Nisan 1783 bildirgesinde ve 17 Eylül 1796'da imparatoriçe II. Katerina tarafından verilen ayrıcalıkların uygulanmasını istedi⁵⁹.

4. Oblast İdaresinin Başlıca Sorunu: Toprakların Dağıtımı

Oblast idaresinin yaptığı en önemli işlerden biri Kırım'ın hanlık zamanında hazineye ait olan ve bölgeyi terk edenlerin arazilerinin dağıtımını üstlenmesiydi. Kırım'da topraklar Han, Kalgay, Mirza, Miri, Vakıf, Mevat gibi isimlerle ayrılmaktaydı. Kırım ilhak edildikten sonra Haziran 1784'te Genel Vali Potemkin, Kırım'ın ilk valisi Kahovskiy'e yazdığı emirde Kırım'daki tüm arazilerin listesi, arazilerin verimlilik durumu, yetiştirilen ürünler hakkında bilgi istedi. Ayrıca, Tavrida bölgesinde kendisinin izni olmadan hiçbir arazinin birilerine kullanım için verilemeyeceğini, ancak, arazilerin satışının mümkün olduğunu belirtti⁶⁰. Kahovskiy, Kırımdaki arazilerin mülkiyet durumunu, kullanılabilirliklerini tespit etmek için Hanlık zamanında mültezim olan Abdulhamit Ağa'yı ve Perekop gümrük memuru Karatsev'i görevlendirdi. Bu araştırma yaklaşık

⁵⁵Sakolkovskiy, "a.g.m.", s. 17, 36, 37.

⁵⁶Sakolkovskiy, "a.g.m.", s. 21; P. A. Nikolskiy, *Kırım Ot Krimskogo Hanstva do Naşih Dney*, Krimgosizdat, 1929, s.12.

⁵⁷İvan F. Aleksandrov, "K İstorii uçrejdeniya Tavriçeskogo Magometanskogo Duhovnago Pavleniya", *İzvestiya Tavriçeskoy...*, No: 54, 1918, s. 316.

⁵⁸İvan F. Aleksandrov, "a.g.m.", s. 318.

⁵⁹Aleksandrov, a.g.e., s. 317-319.

⁶⁰*Zapiski İmperatorskogo...*, XII, Odessa, 1881, s. 303.

üç yıl sürdü ve 1787 yılında tamamlandı. Çalışmada köylerin isimleri, arazilerin kimlere ait olduğu yazıldı. Ancak arazilerin ne kadar olduğu, yani ölçüleri hakkında bilgi yoktu⁶¹.

Potemkin, Kırım'ın belirgin bir şekilde azalan nüfusunu ve bölgenin bir an önce ekonomik işlevinin güçlenmesi ihtiyacını dikkate alarak arazilerle ilgili tasarrufla bulundu. İlhak sonrası Kırım'ın ekonomik durumu çok değişmişti. Bölge hakkında rapor hazırlayan P. İ. Sumarov, köylerin bir harabeye, bahçelerin terk edilmiş ormanlara dönüştüğüne; zanaat ve endüstriyel faaliyetlerin durduğuna işaret etti. 300 binden fazla Tatar'ın Kırım'ı terk ettiğine değindi⁶². Mevcut koşulları değerlendiren Genel Vali G. A. Potemkin ve sonrasında onun yerine gelen General Platon Zubov kendilerine verilen yetki sayesinde Kırım'da hazine arazisi veya boş görünen toprakları kendi istekleri doğrultusunda dağıttılar. Potemkin, bölgede görev yapan Mordvinov'a, Kahovski'lere (iki kardeş Kırım ve çevre bölgede görevli), Sinilnikov'a, Strukov'a, Popov'a ve diğer görevlilere Melitopol ve Dinyeper bölgesinden topraklar verdi. Bu topraklarda çalıştırılmak üzere imparatorluğun iç bölgelerinden insanları iskân etti⁶³. Potemkin'in de talebiyle (1788) Ryazan, Tambov, Yekaterinoslav guberniyalarından insanlar Kırım'a yerleştirildi⁶⁴.

Potemkin ve sonrasında gelen Zubov zamanında Kırım Hanlığı toprakları devlet üst düzey görevlilerine, memurlara, sivil, askeri görevlilere, kendilerine yakın olan soylulara (dvoryanlara, pomeşiklere) dağıtıldı. Knez Potemkin'in özel sekreteri Vasiliy Popov, Rusya Dışişleri Bakanı yardımcısı görevlisi Aleksandr Andreyeviç Bezborodka, General Aleksandr Samoylov Grigoriyev, General Boltin, Prens Nassau Zigen, İstanbul'daki Rusya elçisi Yakov Bulgagov, donanmada görev yapan Amiral Uşakov, Karadeniz donanma komutanı Koramiral Nikolay Semenoviç Mordvinov bölgeden toprak alanlar arasındaydı. Bunların yanında Rusya yönetimi ile beraber çalışan Kırım halkının önde gelenlerinden, Kırım'da kurulan geçici hükümetin sorumluluğunu da üstlenen Mehmed Bey Şirin, Batır Ağa gibi kişiler de toprak dağıtımından faydalandı. Kırım yarımadasında yaklaşık 680.000 hektar arazi dağıtılmıştır⁶⁵. Bu rakam tüm *Tavrida Oblastı*'nın yedide biridir.

Knez Potemkin ve bölgedeki bürokratlar Kırım yerli halkının terk ederek bıraktığı mülkleri ve hanlığın hazine arazilerinin durumunu tam olarak tespit etmeden, çevrelerine ve yeni yerleşenlere dağıttıkları için, kısa süre sonra sorunlar çıktı⁶⁶. 1796 Eylül'ünde Kırım (Tavrida) temsilcilerinden Mehmed Şirin, Murdemşi ve Osman Ağa kendilerine ait olup da hazineye kaydedilen toprakların iadesi için Rusya yönetiminden talepte bulundular⁶⁷. Toprak dağıtımında sorun olduğu, Rusya'nın Kırım'daki yöneticileri tarafından da kabul edilmeye başlandı. 12 Ocak 1794'te *Tavrida Oblastı* Valisi (Kırım valisi) Semen Semenoviç Jegulin bağlı olduğu Genel Vali Platon A. Zubov'a toprakların paylaşımının gözden geçirilmesine ihtiyaç olduğunu belirtti⁶⁸. P. İ. Sumarov, Potemkin'den 10-12 yıl sonra bölge hakkında imparatorluk yönetimine hazırladığı raporda da Potemkin ve Zubov dönemi için toprakların hak etmeyen kişilere verildiğine değindi⁶⁹. *Oblast* idaresi sırasında toprak dağıtımındaki hatalı uygulamalar imparatorluk merkezinin uzun süre çözemeyeceği bir problemin doğmasına yol açtı.

Oblast yönetiminin, Rusya soylularına verdiği bazı arazilerde, Hanlık zamanında belirli bir vergi veya hizmet karşılığı çalışan köylüler vardı. Topraklarla beraber, onlar da yeni soyluların "mülkiyetine" geçtiler. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Rusya'da soylu (pomeşik, dvoryan) ve onların arazilerinde çalışanların ilişkilerini düzenleyen hukuk, neredeyse efendi

⁶¹F. Laşkov, "Sbornik Dokumentov Po İstorii Krımsko-Tatarskogo Zemlevladieniya", *İstoriceskiy Oçerk. Krımsko-Tatarskogo Zemlevladieniya*, Simferopol, Tavriçeskaya Gubernskaya Tipografiya, 1897, s. 126, 127. (Bundan sonra: Laşkov, "Sbornik Dokumentov...")

⁶²Pavel İ. Sumarov, *Dosugi Krımskogo Sudi ili Vtoroe Puteşestvie v Tavridu*, I, İmperatorskogo Tipografiya, Sankt-Peterburg 1803, s. 160.

⁶³"İstoriceskiy Oçerk Zaseleniya Gubernii", Otdelenie II: Statistika Naseleniya, *Pamyatnaya Knijka Tavriçeskoj Gubernii na 1889 god*, Sostavlenaya Statisticeskim Byuro Gubernskago Zemstva Pad redaktsiyey K. A. Vernera, Tipografiya Gazeti "Kırım", Simferopol 1889, s. 4.

⁶⁴Laşkov, "Sbornik Dokumentov...", s. 112, 113.

⁶⁵Laşkov, "Sbornik Dokumentov...", s. 114, 131, 132, 133.

⁶⁶Sumarov, *a.g.e.*, s. 160.

⁶⁷"O proşeniyah Deputatov Tavriçeskoj Oblasti na Visočayşee İmya v 1796 godu i Visočayşem Ukaz 17 Sentebrya 1796 g. Soobşenie Çlena Komissii G.K. Kiryenko", *İzvestiya Tavriçeskoj...*, No: 2, 1897, s. 9.

⁶⁸Laşkov, "Sbornik Dokumentov...", s. 118.

⁶⁹Denis Valeriyeviç Konkin, "Zemelnie Konfliktı v Krımu (konets XVIII – Naçalo XIX vv.): Mneniya i Proyektı", *Materialı po Arheologii, İstorii i Etnografii Tavrii*, Vıpusk XXI, s. 376.

– köle ilişkisi türündeydi. Ancak Kırım Hanlığında ise benzer bir ilişki yoktu. Rus soylularının kendi imparatorluk düzenindeki bakış açısını Kırım halkına taşımasıyla, toprak konusu üzerinden bir başka sorun daha çıkmış oldu. Bu konuda da şikayetler geldi. XIX. yüzyılın başlarında *Tavrida Guberniyası* (Kırım) Valiliği yapan Mertviy'in notlarında da *oblast* dönemine eleştiriler vardı. Mertviy, Genel Vali Zubov zamanı için, bölgedeki hazine topraklarının dağıtımında ve halka karşı uygulamalarında “vicdansız” davranıldığını, Kırım'ın ölümüne sebep olduğunu yazdı⁷⁰. Mertviy'in düşüncesini destekler nitelikte, Rusya'nın güney bölgelerinin Tarım İşleri Cemiyeti üyesi ve devlet görevlisi olan Apollon Skalkovskiy'de 1838 yılında yazdığı eserinde benzer konuya değindi⁷¹.

1796 yılında *Yekaterinoslav Namestnikliği* Valisi İosif İvanoviç Horvat⁷² tarafından Kırım'da toprak sorunlarının çözümü için bir Komisyon oluşturulması gerektiği Genel Vali P. A. Zubov'a önerildi⁷³. Ancak, II. Katerina'nın ölümü (6 Kasım 1796) ve yerine imparator olarak I. Pavel'in geçmesiyle *Tavrida Oblastı* idaresi 12 Aralık 1796'da lağvedilip, yeni oluşturulan *Novorossiysk Guberniyası*na bağlanmasıyla önerilen komisyon fikri işlevsellik kazanmadı⁷⁴. Bu sorun daha sonra Kırım'da kurulacak yönetimlerin (*uyezdlik*, *guberniya* yönetimleri) ve komisyonların uğraşacağı başlıca konulardan biri olarak kaldı.

5. Kırım'da *Oblast* İdaresinin Kaldırılması

6 Kasım 1796 tarihinde II. Katerina'nın ölümü sonrası yerine geçen oğlu Pavel, annesinin dönemine tepki mahiyeti de taşıyan imparatorluğun idare düzeninde değişiklikler yaptı. Yeni imparatorun amacı, idari düzenlemelerle yerelde imparatorluk adına güç kullananları sınırlamak, idareyi belirli bir düzen altında toplamak ve sistemi merkezileştirmekti⁷⁵. Bu yaklaşımdan Karadeniz kıyı bölgeleri de etkilendi. 12 Aralık 1796'da kabul edilen kanunla *Tavrida Oblastı*, *Yekaterinoslav* ve *Voznesensk guberniyaları* lağvedilerek, üç *guberniya* *Novorossiysk Guberniyası* adıyla bir idari birim çatısı altında toplandı. Böylece *Tavrida Oblastı* şehirleri *Novorossiysk Guberniyası*'nın *uyezd*lerine (kazalarına) dönüştü. Bu süreçte, Potemkin zamanında Grek veya eski Slav isimleri alan Kırım şehirleri tekrar eski isimlerine döndürüldü⁷⁶: Akmescit, Kızılkermen, Kozlov, vd.

Novorossiysk Guberniyası çatısı altında kurulan yeni yapılanmada Kırım bölgesi için *uyezdlik* şeklinde merkezi iki yönetim bölgesi oluşturuldu⁷⁷: Akmescit (Akmescit, Gözleve ve Kefe'yi içine alan bölge) ve Perekop (Yarımadanın kuzey kısmını içine alan bölge). Böylece Kırım, 12 *uyezdli* (kazalı) *Novorossiysk Guberniyası*'na iki *uyezd* yönetimiyle katıldı. Buralarda, imparatorluk içindeki *uyezd* yapılanmasında bulunması gereken temel kurumlar yer aldı⁷⁸.

Oblast idaresinden *uyezdlik* idaresine geçildiğinde yapılan bir başka değişiklik, kontrolü Genel Vali'de olan Kırım dahil bölgenin bütçesinin yönetimi merkeze (Petersburg'a) alındı. II. Katerina, Karadeniz'in kuzeyinde Kırım dahil yeni ele geçirilen yerlerde şehirlerin yenilenmesi, yolların, köprülerin, birçok ortak kullanım alanlarının geliştirilmesi ve fabrikaların açılması için bölgeden elde edilen gelirlerin kontrolünü gözdesi Genel Vali G.A. Potemkin'e vermişti. 1791'de görevi devralan bir başka gözde general Platon Zubov'da aynı hakları kullanmıştı⁷⁹. Ancak, 1796'da imparator olan Pavel,

⁷⁰Dimitriy Barisoviç Mertviy, *Zapiski Dimitriya Borisoviçe Mertvago 1760-1824*), Tipografiya T. Ris, Moskva 1867, s. 181.

⁷¹*Hronologičeskoe...*, II, s. 3.

⁷² Yekaterinoslav Namestnikliği Valisi. Yekaterinoslav ve Tavrida valilikleri, Genel Vali Platon Zubov'a tabiler.

⁷³Denis Valeriyeviç Konkin, “Vakufnoe zemlevladienie v kontekste Deyatelnosti Pervih Zemleustroitelnih Komissiy v Krimu (1796-1810)”, *Materiali po arheologii, istorii i etnografii Tavrii*. XIV, 2008, s. 495.

⁷⁴Laşkov, “Sbornik Dokumentov...”, s. 137.

⁷⁵Aleksandr Borisoviç Kamenskiy, *Ot Petra I do Pavla I Reformy v Rossii XVIII veka. Opit Tselostnogo Analiza*, Rossiyskiy Gosudarstvenniy Universitet, Moskva 2001, s. 491

⁷⁶Konkin, “Formirovanie...”, s. 31; *Hronologičeskoe...*, II, s. 4

⁷⁷Den, a.g.e., s. 154, 337.

⁷⁸*Hronologičeskoe...*, II, s. 6; Konkin, “Formirovanie...”, s. 35.

⁷⁹*Hronologičeskoe...*, II, s. 4.

bu uygulamayı değiştirdi ve yerel gelirleri (*Tavrida Oblastı*, Yekaterinoslav ve Voznesensk *guberniyalarının* tüm gelirleri) imparatorluk genel bütçesinin denetimine aldı⁸⁰.

Tavrida'da mali idare bölümünün kapatılmasıyla bölgenin gelir – giderlerinin takibi yeni oluşturulan Volost Kurulu'na verildi. Volost kurulu, Kırım'da kaza veya kazadan küçük taşra yönetim alanlarında oluşturulmuş olup ilgili yerde idari ve kolluk kuvvetlerinin yürütülmesini de sağlayacaktı. Hükümetin çıkardığı yasaların, yönetmeliklerin, mahkeme kararlarının uygulanmasını, bölgedeki yetkililerin çalışmalarını denetleyecekti. Kurulda, volost büyüğü, volost kâtibi ve vergi tahsildarı bulunacaktı. Kırım'da kurulan Volost idareleri şehirlerin gelirleri ve giderlerini XIX. yüzyılın ortalarına kadar takip etti⁸¹.

Pavel'in imparatorluğu uzun sürmedi. 1801 yılında öldürüldü ve yerine oğlu I. Aleksandr geçti. Yeni imparator, babasının değil, babaannesinin (II.Katerina'nın) yolundan gitmeyi tercih etti. Dolayısıyla, Kırım'da da 1796 dönemi uygulamalarına geri dönülecek şekilde değişim gerçekleşti. Ancak, bu sefer Kırım'da bir *Oblast* değil, bölgenin imparatorluk genel yönetim sistemine daha da uyumlu olmasını sağlayacak *Guberniya* idaresine geçildi. (1802). Böylece 1783'te Kırım Yerel Hükümeti ile başlayan, ikinci aşamada *Oblast* idaresiyle devam ettirilen Kırım bölgesinde son aşama olan *Guberniya* idare yapılanmasına geçildi.

6. Sonuç

XVIII. yüzyılın ikinci yarısı Rusya İmparatorluğu için güney ve güneybatı yönünde izlediği askeri ve diplomatik siyasetle Kırım Hanlığı'nın sınırlarına dahil olmasını kaçınılmaz hale getirdi. Nihayet 8 Nisan 1783 yılında devletlerarası koşulları da dikkate alarak Kırım Hanlığı'nı kendi sınırlarına dahil ettiğini duyurdu. XVIII. yüzyıl Rusya İmparatorluğu'nun politikası komşu bölgelerin askeri olarak alınması ve oranın vassal olarak bırakılması şeklinde değildi. Bir bölgenin ele geçirilmesi sonrası, oranın imparatorluk yönetim bürokrasisi ile uyumlandırılmasını öngörmekteydi. Bu nedenle 1783'te ilhak edilen Kırım'ın, Hanlık yapısı şeklinde veya geleneksel siyasi-politik yapılanmasında bırakılması tercih edilmedi. İlhak sonrası hemen yeni idari yapılanmaya geçildi.

Rusya, 1783 sonrası Kırım'da önce geçiş hükümeti niteliği taşıyan "Kırım Yerel Hükümeti"ni kurdu. Bu hükümet oldukça kısa ömürlü olup, resmi olarak 2 Şubat 1784'te son buldu. Kırım'daki Hükümet sistemi, yerini Rusya İmparatorluğu içinde uygulanan taşra idare birimlerinden biri olan "*Oblast*" yönetimine (Özel Yönetim Bölgesi Valiliği) bıraktı. Kırım'ın sosyo-politik yapısı, iç sorunları ve uzun yıllar Osmanlı Devleti'yle olan ilişkileri Rusya'yı böyle bir idareye yöneltti.

Kırım'da "*oblast*" idaresinin tercihinde ve inşasında başlıca rolü Grigoriy Aleksandroviç Potemkin'in üstlendi. Potemkin, 1780'lerde Rusya'nın Kırım'ı da kapsayan Karadeniz kıyılarındaki askeri-politik ve hatta idari yapılanmalarının şekillenmesinde en etkin kişilerden biri olarak öne çıktı. Dinyester nehrinden Volga nehrine uzanan Karadeniz ve Hazar Denizi kuzey kıyılarına kapsayan bölgeye yönelik geliştirilen politikanın mimarlarından biri oldu. Dolayısıyla Kırım'ın ilhakı ve sonrasında burada kurulan "*oblast*" yönetim biçiminin şekillenmesi onun kontrolünde gerçekleşti. Onun yerine gelen Platon Zubov'da benzer şekilde, imparatorluk merkezinden aldığı özel yetkilerle Potemkin'in mantığında idareyi devam ettirdi. İlginç olan, her ikisi de birbiri ardına İmparatoriçe II. Katerina'nın "gözdeleri" oldular. Onların, İmparatoriçe'yle yakınlıkları Kırım'da kendilerine olan özgüveni ve idari uygulamalarında rahatlığı getirdi.

1783 yılında Kırım Hanlığı'nı kendi sınırlarına dahil eden Rusya'nın hedefi bu bölgeyi merkeze bağlı sıradan bir taşra vilayetine dönüştürmek oldu. 1783-1802 yılları arasında Potemkin ve Zubov başta olmak üzere bölgede görev yapan diğer komutanların-valilerin (Vasiliy Vasilyeviç Kahovskiy ve Semen Semenoviç Jegulin) yardımıyla bölgeyi önce *Oblast* idaresinde yöneterek köklü değişiklikler yaptı. İlk olarak, Kırım'da bulunan geleneksel kurumlarla kendi imparatorluk

⁸⁰Konkin, "Formirovanie...", s. 31.

⁸¹E.V. LAtişeva, "Tavriçeskaya Kazennaya Palata v Sisteme Gosudarstvennih Uçrejdeniy Krim'skogo Poluoostrova", *Gosudarstvennyy Apparat Upravleniya v İmperii Romanovih: Effektivnost Deyatelnosti Vlastnih Struktur i Burokratii*, Ufa 2001, s. 183, 186.

kurumlarını eş zamanlı işletti. Bölgenin kendi kültürü ile ilgili konulardaki faaliyetleri veya sorunları kendi gelenek ve anlayışlarıyla yürütülmesine izin verdi. Ancak bu izin Rusya İmparatorluğu'nun yönetim düzeni ve kanunları ile çatışmadığı süreceydi. Dolayısıyla Rusya askeri-idari bürokrasisinin gölgesinde, yerelin kendini gerçekleştirdiği *Oblast* idaresi ortaya konuldu.

Kırım'da kurulan *oblast* idaresinin sorunsuz işletildiğini söylemek güçtür. 1783'ten sonra binlerce Kırım Tatar halkı yurtlarını terk etmek zorunda kaldı. Bu durum ilk olarak Kırım'da yetersiz nüfus sorununu ortaya çıkardı. Rusya yönetimi yeni iskanlarla sorunu çözmeye çalıştı. Ancak istenilen başarı elde edilemedi. İkinci olarak, bölgeyi terk eden Kırım halkının, hazinenin, vakıfların ve diğer toprakların mülkiyetinin tespiti sorunu doğdu. Özellikle bu ikinci mesele, *Oblast* idaresi zamanında belirginleşti ve hatta sonrasında büyük sorun olarak XIX.yüzyıla kaldı.

Sonuç itibarıyla Rusya İmparatorluğu 1783 yılında Hanlık olarak ilhak ettiği Kırım'da önce Geçiş Hükümeti, sonra *Tavrida Oblastı* Valiliğini ve son olarak nihai hedef olan *Guberniya* idaresine dönüştürdü. *Guberniya* idaresi (Vilayet yönetimi), Rusya İmparatorluğunun taşra idareleri için kullandığı temel yönetim birimleriydi. 1802 yılı itibarıyla, Rusya'nın iç *guberniyaları* ile tam uyumlu olmasada, Kırım Hanlığı artık, Rusya'nın *Tavrida Guberniyası*'ydı.

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri	Hayri ÇAPRAZ
Author Details	¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Isparta, Türkiye
	0000-0002-2846-948X hayricapraz@sdu.edu.tr

Kaynakça | References

- Aleksandrov, İvan F., "K İstorii uçrejdeniya Tavriçeskogo Magometanskogo Duhovnago Pavleniya", *İzvestiya Tavriçeskoy Uçenoy Arhivnoy Komissii*, No: 54, 1918.
- Başer, Alper, "Kırım'da Rus Kolonizasyonu (1783-1850)", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt 6, sayı 24, Kış 2010, s. 29-42
- Den, Vladimir Edovardoviç, *Naselenie Rossii po Pyatoy Revizii*, I, Univ. Tip., Moskva 1902.
- Grigoriyev, Vladimir, *Reforma Mestnogo Upravleniya Yekaterine II*, İzd.: Russkaya Skoropeçatnaya, Sankt-Peterburg 1910.
- Hronologičeskoe obozrenie İstorii Novorossiyskogo Kraya*, II, Sostavleno Applonom Skalkovskim, Odessa, 1838.
- "İstoriceskiy Oçerk Zaseleniya Gubernii", Otdelenie II: Statistika Naseleniya, *Pamyatnaya Knijka Tavriçeskoy Gubernii na 1889 god*, Sostavlenaya Statistiçeskim Byuro Gubernskago Zemstva Pad redaktsiyey K. A. Vernera, Tipografiya Gazeti "Krim", Simferopol 1889, s. 1-17.
- Jerebkin, Mihail Vasilyeviç, "Problemi İntegratsii Krıma v Ekonomičeskoe, Pravovoe i Kulturnoe Prostranstvo Rossii Posle Yego Prisoyedineniya v 1783 godu", *Manuskript*, 2020, XIII, Vıpusk 4, s. 24-28.
- Jizn, Svoystva, Voennie i Politicheskie Deyaniya*, V Tipografii İ. Glazunova, Sankt-Peterburg 1805.
- Kamenskiy, Aleksandr Borisoviç, *Ot Petra I do Pavla I Reformı v Rossii XVIII veka. Oprit Tselostnogo Analiza*, Rossiyskiy Gosudarstvenniy Universitet, Moskva 2001.
- "Kameralnoe Opisanie Krıma 1784 g." (prodoljenie), Soobşenie: F.F. Laşkova, *İzvestiya Tavriçeskoy Uçenoy Arhivnoy Komissii*, 6, 1888, s. 36-63.
- "Kameralnoe Opisanie Krıma 1784 g.", Soobşenie F.F. Laşkova, *İzvestiya Tavriçeskoy Uçenoy Arhivnoy Komissii*, 2, 1897, s. 20-30.
- Kırımlı, Hakan, *Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916)*, TTK, Ankara 1996.

- Konkin, Denis Valeriyeviç, "Vakufnoe Zemlevladienie v Kontekste Deyatelnosti Pervih Zemleustroitelnih Komissiy v Krimu (1796-1810)", *Materialy po Arheologii, İstorii i Etnografii Tavrii*. XIV, 2008, s. 491-512.
- , "Formirovanie Organov Gosudarstvennoy Vlasti V Krimu : Administrativno-Territorialnie i Institutstionalnie İzmeneniya", *Rossiyskaya İmperiya i Krim*, İzdatelskiy Dom KFU, Simferopol 2020, s. 19-56.
- , "Zemelnie Konflikty v Krimu (konets XVIII – Naçalo XIX vv.): Mneniya i Proyekti", *Materialy po Arheologii, İstorii i Etnografii Tavrii*, Vypusk XXI, s. 375-390.
- "Kratkoe İstoriko-Statistiçeskoe Obozrenie Tavriçeskoj Gubernii", *Pamyatnaya Kniga Tavriçeskoj Gubernii, izdannaya Tavriçeskim gubernskim Statistiçeskim Komitetom*, Sost. Pod. Red. K. V. Hanatskogo, Vypusk 1, Simferopol 1867, s. 145-246.
- Kraven, Miladi, *Puteşestvie v Krim i Konstantinopol v 1786*, Perevod: s Fransuzkogo D. Runiç, Universitetskaya Tipografiya U Ridigera i Klaudiya, Moskva 1795.
- Laşkov, Fedor Fedoroviç, *Şagin Girey. Posledniy Krimskiy Han*, Tipografiya A. Davidenko, Kiev 1886.
- , "Sbornik Dokumentov Po İstorii Krimsko-Tatarskogo Zemlevladieniya", *İstorikiçeskiy Oçerk. Krimsko-Tatarskogo Zemlevladieniya*, Simferopol, Tavriçeskaya Gubernskaya Tipografiya, 1897.
- Latışeva, Eleana Valdimirovna, "Tavriçeskaya Kazennaya Palata v Sisteme Gosudarstvennih Uçrejdieniy Krimskogo Poluostrova", *Gosudarstvenniy Apparat Upravleniya v İmperii Romanovih: Effektivnost Deyatelnosti Vlastnih Struktur i Burokratii*, Ufa 2001, s. 180-187.
- Markeviç, Aleksey, "İmperatritsa Yekaterina II i Krim", *İzvestiya Tavriçeskoj Uçenoy Arhivnoy Komissii*, No: 27, 1897, s. 18-37.
- Mertvyi, Dimitriy Barisoviç, *Zapiski Dimitriya Borisoviça Mertvago 1760-1824*, Tipografiya T. Ris, Moskva 1867.
- Nepomnyaşiy, Andrey Anatolyeviç – Vladimir Vitaliyeviç Kalinovskiy, "Pod Skipetrom Rossii, Kırım v Kontse XVIII – Pervoy polovine XIX veka", *İstoriya Krıma*, İzdanie: OLMA Media Grup, Moskva 2015, s. 166-196.
- Nikolskiy, Petr, A., *Krim Ot Krimskogo Hanstva do Naşih Dney*, Krimgosizdat, 1929.
- "O proşeniyah Deputatov Tavriçeskoj Oblasti na Visočayşee İmya v 1796 godu i Visočayşem Ukaz 17 Sentebyrya 1796 g. Soobşenie Çlena Komissii G.K. Kiryenko", *İzvestiya Tavriçeskoj Uçenoy Arhivnoy Komissii*, No: 2, Vtoroe izdanie, Simferopol 1897, s 9-15.
- Ogarkov, Vasiliy Vasilyeviç, G.A. *Potemkin. Ego jizn i Obşestvennaya Deyatelnost*, Tipografiya Yu.N. Erlih, S.sankt-Peterburg 1892.
- Polnoe Sobranie Zakonov Rossiyskoj İmperii*, Sobranie 1, XXI, No: 15708; No: 15696, Sankt-Peterburg 1830.
- Polnoe Sobranie Zakonov Rossiyskoj İmperii*, Sobranie 1, XXII, No:15920; No: 15925, Sankt-Peterburg 1830.
- Prohorov, Dimitriy Anatolyeviç, "Krimskie Tatari v Organah Upravleniya Tavriçeskoj Oblasti Posle Prisoyedineniya Krıma k Rossii (1783- 1787)", *Problemy İstorii, Filologii, Kulturi*, 1 (2016), s. 278-295
- , "Etnokonfessionalnaya Spetsifika Administrativnogo Upravleniya : Krim v Sostave Rossiyskoj İmperii v Kontse XVIII- Naçale XIX v.", *Gosudarstvenniy Apparat Upravleniya v İmperii Romanovih: Effektivnost Deyatelnosti Vlastnih Struktur i Burokratii*, Ufa 2021, s 205-211.
- , "İstoriya formirovaniya Çinovniçe-Burokratiçeskogo Apparata Gosudarstvennih Uçrejdieniy Tavriçeskoj Oblasti (1783-1796) V Dokumentah Gosudarstvennogo Arhiva Respubliki Krim", *İstoriko-Kulturnoe Nasledie v Institutstionalnom İzmerenii*, Yekaterinburg 2022, s. 429-434.
- "Rasporyajeniya Svetleyşego Knyaza Grigoriya Aleksandroviça Potemkina-Tavriçeskogo Kasatelno Ustroyeniya Tavriçeskoj Oblasti s 1781 po 1786 god", *Zapiski İmperatorskogo Odesskogo Obşestvo İstorii i Drevnostey*, Soobşenie: N. Murzakeviç, XII, Franko-Russkaya Tipografiya L. Danikava. Odessa 1881, s. 249-329.
- Sakolkovski, A., "Zanyatie Krıma v 1783", *Pamyatnaya Kniga Tavriçeskoj Gubernii, izdannaya Tavriçeskim gubernskim Statistiçeskim Komitetom*, Sost. Pod. Red. K. V. Hanatskogo, Vypusk 1, Simferopol 1867, s. 1-40.
- Samoylov, Aleksandr N., "Jizn i Deyaniya Knyazya G. A. Potemkina-Tavriçeskogo", *Russkiy Arhiv*, 1867, Vypusk 7-12, s. 993-1027.
- Sbornik İmperatorskogo Russkogo İstorikiçeskogo Obşestva*, XXVI, Tipografiya V.S. Balaşova, Sankt-Peterburg 1879.
- Sumarokov Pavel İ. Sumarokov, *Dosugi Krimskogo Sudi ili Vtoroe Puteşestvie v Tavridu*, I, İmperatorskogo Tipografiya, Sankt-Peterburg 1803.
- Sto Let Jizni Tavridı 1783-1883*, Vypusk 1, Sbornik A.G. Zavadovskogo, Tavriçeskaya Gubernskaya Tipografiya, Simferopol 1885.
- Uçrejdenie dla Upravleniya Gubernii Vserossiyskie İmperii*, Sankt-Peterburg 1779
- Zagorovski, Yevgeniy Aleksandroviç, *Organizatsiya Upravleniya Novorossiyey pri Potemkine v 1774-1791 godah*, Odessa 1913.
- Zapiski İmperatorskogo Odesskogo Obşestvo İstorii i Drevnostey*, X, Slavyanskay Tipografiya M. Goredotskogo, Odessa 1877.
- Zapiski İmperatorskogo Odesskogo Obşestvo İstorii i Drevnostey*, Soobşenie: N. Murzakeviç, XII, Franko-Russkaya Tipografiya L. Danikava. Odessa 1881.
- Zapiski İmperatorskogo Odesskogo Obşestvo İstorii i Drevnostey*, XV, Tipografiya A. Şultse, Odessa 1889.
- Zapiski Lva Nikolayeviça Engelhardta*, V Tipogarfii Katkova i K., Moskva 1860.

İnternet Kaynakları

[https://en.wikipedia.org/wiki/File:Map_of_Taurida_Oblast_1796_\(small_atlas\).jpg?ysclid=mg3wxo8g7b870654540](https://en.wikipedia.org/wiki/File:Map_of_Taurida_Oblast_1796_(small_atlas).jpg?ysclid=mg3wxo8g7b870654540) (Erişim Tarihi: 29.08.2025)

